

Az izlés, melly a' szépnek megítélésével foglalkozik, kezdet óta független bírói széket tartá meg magának 's csak azon szépművészeti munkákat bélyegzette szépeknek, melyeket minden más czéltól függetlenül szépeknek ismer el. Való, hogy az izlés soha sem magyarázható és bizonyíthatta be még teljesen, miért tart ő valamit szépnek, 's miért tetszik neki ez vagy amaz, mellőzve minden czélt. De neki éppen ebben áll elsőse; mert ez őt minden olly észrevételen 's az észnek olly ítéletén fölül emeli, melly által saját ítéletének becsé függesztetnék föl. Az izlés' ítéletei oraculumok, mellyektől magasabb törvényszékhez nincs fölebbvitel. Ő koránsem követel valamelly szép műnek erkölcsi volta felől ítéletet, azt kizárólag 's egyedül akarja elhatározni: ha olly mű, melly az erkölcsi és közönséges vallási érzést megsérti, mind a' mellett szép-e még is és mennyiben? A' sireneket nem vádoljuk azzal, hogy rosszúl éneklettek; de azok, kiket énekök' varázsa elragadt, el valónak veszve. Az ember' egyetemi hajlandóságaival igen egyező, hogy ítélete valamelly

mű' becsé iránt necsak annak szépségére terjedjen ki, hanem arra is, ha az észnek, igazságnak 's erkölcsiségnek megfelel-e. A' criticának nem egy oldalú, hanem többre figyelmetes, ítéletei e' szerint többnyire egyes természetűek, 's gyakran történik, hogy valaki egy mű' szépségét meg nem tagadhatja, 's még sem talál rajta tetszést, mert igazsági és erkölcsi érzetét sérti. Innen a' legnagyobb művészek is, ha műveiknek köz tetszést akartak szerzeni, ügyekeztek azokat nemcsak forma' szépségével, elrendeléssel és kifejezéssel tenni kellőkké, hanem bennök egyszersmind az ést és erkölcsi érzést is kielégíteni. Ez okosságot, óvakodást Homer', Phidias' és Raphael' remekművein könnyen észrevehetni. Ezen nagy művészek nem elégedtek meg avval, hogy valami szépet állítsanak elő, ámbár fő tekintetök elmulhatatlanul ez volt, hanem ügyekeztek az emberiségnek minden kívánatait kielégíteni. Igazságot és erkölcsiséget olly belsőleg egyesítettek szépséggel műveikben, hogy azokat szemléltünkben nem tudjuk, mellyik tulajdonságot csodáljuk jobban bennök. Az igazság és erkölcsiség a' szépségen nem ejt csorbulást, 's a' szépség olly természetű,

hogy általa igazság és erkölcsiség még inkább kiemeltetnek, 's tőle újabb fényt és kecsét nyernek. Igaz, hogy voltak minden időben művészek, kik nem tűzték ki magoknak mellékes czélul sem az igazság, erkölcsiség 's illedelem kívánatira figyelmezní, 's kik megelégedtek műveikre a szépség' bélégegtől oly mértékben nyomni, hogy azokat mindenki szépeknek ismerje el. De meg kell jegyeznünk, hogy illy művek általános méltatáskor, alárendelt rangot nyertének legyen, 's hogy azon művészeknek, kik az igazság, erkölcsiség és illedelem kívánatit elmellőzték, nem sikerült a szépet a maga tökélyében is elérni és visszaadni. Jóllehet t. i. az erkölcsileg jó, az illedelemes, az igaz, magokban tekintve még nem szépek; de köztük és a szép között bizonyos rokonság van, mely azt eszközli, hogy a lelki- és testileg egészséges, az el nem romlott 's korcsult ember, csak kedvetlenséggel tekinti valamely műben ezeknek hiányát. Csak olly időszakban, midőn a könnyelműség és lengeség tetőpontjokra hágtak, mellőztettek ezek el egészen. De azt is fogjuk észrevenni, hogy az illy időszakasz' művei, még szépség' tekintetében sem tartoznak a valódiilag classicaí művek' sorába. Csak korunknak, midőn, mint Schiller mondja, aestheticaí műveket csupán azért írunk, hogy tessenek, csupán azért olvasunk, hogy gyönyörködtesse nek, maradt fenn a szép művekben az izlésnek az erkölcsiségtől teljes elválasztása iránt egy teoriát divatba hozni, mely ítéleteiből az erkölcsiség iránti tekintetet kizárja. Ezen teoriát több körülmények segítik elő. Egy idő óta a philosophia is ismét jobban a szemlélődéshez fordult, mellynek magosságain megszűnik a földi, való dolgokra letekinteni. Hasonló irányt vett az izlési critica is, miután sok ideiglen határozatlanság' országában csapongott. Ehhez járult, hogy a szép művészet, kivált a költészet iránti részvevők' száma szokatlanul szaporodott. Mennyivel nagyobb a költői művek' olvasóinak 's a színházak' látogatóinak száma ötven év óta! 'S a literatura és közönség között örökké bizonyos kölcsönös hatás van, 's ezen kölcsönös hatásnak akkor kellett észrevétetnie, midőn részvét, szükség és tudakozás a közönség' részéről olly nagy lön, hogy csaknem min-

den osztályokban a költői művek' olvasása 's a színművek' éldellése legkedveltebb mulatságokká váltak, mellyeknek ingerét még az is neveli, hogy a' nekik hódolónak műveltségi bélyeget kölcsönöznek. Az íróknak ez által ösztönt kelle kapniok, mindig új tárgyakat 's új formákat találni a közönség' érdekének táplálékára és élenkséghő tartására. Ez idő óta a' literaturának nagy része mind inkább elvonatott a' tanítás, lelki felvilágítás', a' szív' 's erkölcsők' nemesítésének komoly céljaitól, 's egészen a' mulattatás' körébe útasítottott, hol minden költészet- és gondolkodásnak tetszeni akarás a célja. Naponként új bányái nyitattak meg a' költészetnek, és a' ki megnyitja, eredetinek neveztetik. De melly sok rejt ezen bányák közül arany, ezüst 's drágakő helyett csak csillámport, kémházat (Schwefel-leber), timsót vagy gráliczt! Mindazáltal az újság' ingere elföldi a' leggonoszabb vétkeket, mert a' czél csak egy kis időtöltés, futó éldélet. De a' közben, hogy a' mulattató írók, kiknek száma szokatlanul nevedett, az erkölcsiség' kívánatait figyelem nélkül hagyhatónak vélték, nagyobb részök felől nem igen lehetne állítani, hogy a' szépség' idealja után tiszta értelemmel és szerencsés sikerrel törekedtek volna. Azon ürügy alatt, mintha ők magokat csak arra látnák meghíva, hogy a' közönség' tetszését figyelmezzék, azt hiték, hogy műveikről legalább azon szemrehányást elhárítandják, mintha velők készakarva az erkölcsiség' rontására ügyekoznének; azt képzelték, hogy mivel választott tárgyak, természetnél fogva, szeméremesértő ábrázolatokat kíván, arra felszabadító levelet is nyertek egyszersmind. Így hártják el magoktól az olvasók és nézők is az erkölcsrontó behatások iránti intést, annak mentségével, hogy ők csak ártatlan mulatságot és izlési művelődést ('s itt többnyire a' divatos korízlés értetik) keresnek. 'S a' legfelszínesebb fejek 's üresebb lelkek, mellyek többségét teszik a' közönségnek; bizakodnak erejükben 's elméjük' életben, a' mérges a' jótól megválaszthatni 's csak emezt sajátjokká tehetni. Mennyire legyen ez igaz, tudják, kik a' világot közelebbi vizsgálatból ismerik. Észrevétlenül lopakodnak be a' legcsábítóbb képek 's erkölcsvesztő nézetek az őrtelen lélekbe; táplálékot adnak rossz haj-

landóságának, 's varázsköd által háritják el az igazságot, melyet csak fontoló szemlélet, hasonlítás és vizsgálat által érhetni el. Más részről az izlési ítéllettől az erkölcsi érzés' kizáratásának theoriája azon következtetést szülte, hogy olly munkáknak, mellyek az erényre nézve veszélyes nézeteket és képeket terjesztének, aesthetikai becse, mihelyt a' szép' érzésének megfelelték, igen magasztaltatott, erkölcsi tekintetben pedig gráncsolatván, a' gráncsolat, mint helytelen és pedantus, elutasított. Ehhez járul, hogy a' művészeti munkákban, mellyek napjainkban egészen a' mulatkozás' és időtöltés' körébe vonattak, a' szép csak különböző mértékben jelenik meg; az izlés is igen változékony fokozatra van felosztva; 's hogy nem csak az idealis, tökéletes szép, hanem a' sok fokokban és arányzatokban homályos szép, sőt még az ollyan is, melly a' kevésbé műveltek által szépnak tartatik, ollyannak tekintetett, melly szépségi oldalai miatt erkölcsi hiányaiért türelmet és elnézést érdemel. Ekkép még az igen kicsiny elemeknek is sikerült erkölcsileg gráncsolandó írásaiknak számos közönséget szerzeni. A' criticának azon szelidsége, melly az erkölcsi oldalt figyelem nélkül hagyja, az aestheticait pedig, 's sokaság' iránti tekintetből, melly csak időtöltést keres, kímélve bírálja, folytonos ösztön a' középszerű íróknak, kik phantasiájokat és írói tehetségeket kintpadra feszítik, csakhogy mindenkor újnak tetszőt és feltűnőt hozhassanak vásárra.

A' lángész' csodálata a' művészet' minden osztályaiban, egy szép sajátosságos vonása az emberi természetnek. De nem bálványozás-e az, ha a' lángész iránti tisztelet olly túlságig üzetik, hogy az ő ragyogása miatt, az emberiség' minden szentségeinek kigúnyolását kímélve nézzük el? Ez által magát a' lángészt szentetlenítjük meg. Az izlésnek teljes elválasztása pedig az erkölcsi érzettől, ott, hol szépművek bíraltatnak, az izlés' képzésére 's előmozdítására, 's magára az szép' érzetére nézve is olly gyanús és aggasztó, mint a' morálra nézve. A' mindig ritkább classicai szép elvész a' sok középszerű' kóroi közt, 's az, messze harapozó eszközei által, erkölcselenség' mi-rigyét fogja terjeszteni bennünk. Az tehát a' szépliteratúrának 's erkölcsiségnek egy-

képen érdekében állana, ha szépműveinkbe a' szemérmesség' elhanyaglott tisztelete, a' szív és lélek közötti legemberibb kötelek, vissza állítatnék. Ez pedig csak úgy történhetik, ha a' bölcsesség fogja a' criticát vezetni, 's fenntartva szigorúan a' tiszta izlés' jogait, vele az erkölcsiség' becsét is, mellék tekintetek nélkül, egybekapcsolandja.

Az ifjúság' nevelése, atyai házban és iskolában, fogjon segéd kezét az írói criticalával, 's ügykezzék a' szép és jó között, melly már Plato' kedvencz kívánata volt, ismét szoros kapcsolatot eszközölni. A' literatúra' bő tárából a' nevendékek csak az közöltessék, a' mi valódilag szép és tisztán erkölcsi, mi az emberiséget és természetet a' maga tökélyes, meg nem hamisított vonásiban ábrázolja, 's csak illyen magasztaltassék 's ajánltassék tanulásul és példányul. Ellenben ne adassék semmi munkának, semmi lapnak, ezen tisztelet, melly aljasság' bélyegét hordja magán, vagy a' szemérmet sérti, vagy az erkölcselenség' maximáinak kecsét, kedvességet, és bölcseségi szint kölcsönöz. A' Musák magok is örvideni fog-
nak, ha ekképen az ártalmas, 's a' mi a' művészet' szentetlenítése által kedves alakban árultatik, feledékbe és megvetetésbe süllyed. 'S mellyik jó érzésű ne javallná olly állapot ellen komolyan munkálni, mellyről Longin (a' fennségről értekezés' 44. fejezetében) ezt mondja: „Mihelyt az ember a' rény' elhanyaglásával (Vernachlässigung) csak hasztalan és gyarló dolgokat táplál és csodál, lehetetlen hogy lelke, minden fen-
tebbi szárnyalatra elégtelenné válva, a' vesztélytől el ne kapassék, 's minden nagynak és nemesnek érzete belőle ki ne haljon.“

Wossenbergt után

Sz-1.

Korcz történet.

..... Domas
Odiati omnes, qui operantur iniquitates: perdes omnes, qui lo-
quantur mendacium
Virum sanguinosum et dolosum abominabitur Domas
..... Judica illos, Deus
V. Zsolt.

I.

Van egy tartomány, mellynek szokásai előtünk kevésbé ismeretesek, 's lakosi féltadaknak tetszenek. — Nem tudjuk hegyei'